

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS PROGRAMOS PROJEKTAS

Parengė Arvydas Gaidys

Lietuvių krikščionių demokratų partijos (LKDP) pirmoji programa - tai dokumentas, kuriame išsamiai išdėstyta XX a. pradžios lietuvių krikščionių demokratų pozicija nacionaliniais ir socialiniais klausimais. Išoriniai veiksniai, skatinę ruošti LKDP programą, buvo popiežiaus Leono XIII enciklikos, caro valdžios padarytos nuolaidos tautinio ir religinio gyvenimo srityje. Rusijoje kilusi revoliucija, 1905 m. spalio 17 d. caro manifestas ir po jo sekęs rusų buržuazinių partijų įsikūrimas. Vidinės prielaidos brendo nuo XIX a. II pusės, lietuvių dvasininkams vis labiau išitraukiant į tautinį judėjimą ir visuomeninį gyvenimą. LKDP programos kūrimui įtakos turėjo kitų lietuvių politinių partijų įsisteigimas, 1905 metų revoliuciniai įvykiai Lietuvoje, dėl jų sustiprėjęs tautinis judėjimas, visuomeninio gyvenimo politizacija ir 1905 metų rudenį įvykęs Didysis Vilniaus seimas. Nors Lietuvos vyskupai nepatvirtino LKDP programos projekto, tačiau programa turėjo įtakos populiarinant krikščionių demokratų vardą visuomenėje, vystant jų teorinę mintį, vėlesniais metais vykdant kultūrinį darbą. Pirmą kartą LKDP programa paskelbta 1907 metais "Draugijos" žurnale¹, Lietuvos respublikos laikais - žurnale "Krikščionis demokratas"², emigracijoje - S. Kairio atsiminimuose³, žurnale "Tėvynės sargas"⁴ ir kt.

Literatūra:

1 Lietuvių Krikščionių demokratų susivienijimo programos projektas // Draugija. - 1907. - Nr. 1. - P. 68-80.

2 Krikščionis demokratas. - 1927. - Nr. 3/4/5. - P. 189-200.

3 Kairys S. Tau, Lietuva. - Boston, 1964. - P. 360-370.

4 Tėvynės sargas. - 1984. - Nr. 2. - P. 30-37.

Lietuvių Krikščionių Demokratų susivienijimo programo projektas

Šis projektas sustatytas tapo pernai prieš Vilniaus susivažiavimą. Šiandieną be abejo reiktų jame padaryti kaikurias atmainas, nes nuo ano laiko nevienas dalykas suvis kitaip virto. Tikimės, jog tas atmainas patis skaitytojai nurodys. O tuo tarpu mes paduodame šį projektą, kaip jis buvo sustatytas, išmetę tiktai porą visai nereikalingų smulkmenų. Jei jis daugumai patiks ir bus dvasiškos valdžios užtvirtintas, tuomet būs galima pradėti rupintis ir oficiališku Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos legalizavimu.

Redakcijos prierasas.

Sustatė:

1. Kun. Kanonikas Jonas Maciulevičė, Peterburgo Dvasiškosios Akademijos inspektorius.
2. Kun. Aleksandras Dambrauskas, Akademijos profesorius.
3. Kun. Pranciškus Bučys, Akademijos adjunktas.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SUSIVIENIJIMAS

Kiekvienas žmogus turi savo protą ir apie tuos pačius daiktus ne visi vienaip išmano. Nors daugume žmonių nuomonės pasirodo įvairios, bet jos kartais vienos panėši į kitas. Kad panašių nuomonių žmonės susivienija, tai jie savo norus ir pažiūras gal greičiaus išpildyti, negu tie kurių yra daug, bet nesusivienijusių. Dėlto visose šalyse, kur įstatymus išduoda žmonių atstovai išrinkti į Seimą, panašių nuomonių žmonės vienijasi į krūvą.

Susivieniję jie veikiaus iš savo tarpo gal išrinkti atstavą į valstijos Seimą, o tas paskui su kitais tokiais atstavais susitars padaro, kad įstatymai išeina pagal jo mintį. Panašios nuomonės žmonių susivienijimas, norintys prisidėti prie aprūpinimo visos šalies reikalų, vadinasi partija. Visose šalyse būna daug partijų, taip pat ne viena yra ir Lietuvoje.

Mēs Lietuviai krikščionis demokratai irgi susivienijome, nēs mūsu nuomonēs apie Lietuvos reikalus beveik vienokios. Savo vardą dėl trumpumo raštuose dažnai išreiškiame tik trimis raidėmis (literomis) L.K.D. Mūsų susivienijime, visi esame lietuviai, visi esame krikščionis ir visi demokratai. Demokrato žodis seniaus Lietuvoje nebūdavo girdėti; taigi daug žmonių ir dabar jo nesupranta.

Demokratams vadinasi visi tie, kurie pirmiausia ir daugiausia rūpinasi prastų žmonių reikalais. Demokratai nor, kad visi žmonės neturtėliai lygiai su piniguočiais galėtų rinkti savo atstovus į seimą, kad visi lygias turėtų teises. Mēs, kurie prie šito Lietuvių Krikščionių Demokratų susivienijimo prigulime, ypatingai rūpšimės, kad Lietuvos prastiems žmonėms būtų duota pilna liuosybė ant viso gero, kad jiems būtų geriaus gyventi; kad miestai nečiulptų visą sodžiaus ūkininko ir jo šeimynos uždarbį; kad jie negadintų jo sąžinės, nei sveikatos. Mēs dirbsime, kad būtų geriaus visiems žmonėms kaimuose gyvenantiems: ūkininkams, turintiems ir neturintiems žemės, samdantiems ir samdomiems, dvarų kumečiams ir kitokiems tarnams. Šeipsime ir tuos, kurie iškeliauja į miestus uždarblio jieškoti, ir ten apsigyvenę lieka.

Mēs vadinamės krikščionis ir tą žodį dedame į savo susivienijimo vardą dėl to, kad tikime, jog yra Dievas ir Kristus mūsų Išganytojas. Jezaus mokslą mēs priimame ir Jo prisakymus apsiimame pildyti. Nevien savo naminiame gyvenime, bet ir aprupinime tautos reikalų apsieisime taip kaip krikščionių mokslas liepia. Šituo mūsų prisirišimu prie Dievo ir tikėjimo mēs skyriamės nuo kitų dviejų Lietuvoje esančių partijų. Social-Demokratai tikėjimo nepripažįsta ir jį atmeta, o Lietuviai Demokratai apie jį nekalba nei nesirūpina. Mēs, žinodami kad tikėjimas didžiausiai visiems reikalingas, gįsime visur ir visada tikėjimo reikalus. Valstijų gyvenime dažnai pasitaiko, kad vyriausybė kankina žmones už tikėjimą. Tą žino visi Lietuvos katalikai. Mums ištiesų Krikščionių tikėjimas brangus, dėlto neduosime jo niekam skriausti nei atvirai nei slapčia.

Į savo susivienijimo vardą įdėjome žodį Lietuviai, nes Lietuva mūsų tėvynė ir ją mylime kaip vaikai savo motiną. Lietuviškoji kalba mums užvis brangi. Kitų tautų ir kitioniškai kalbančių žmonių, Lietuvoje ir kitur gyvenančių,

neskriausime, nes esame krikščionys, ir artimus mylime visaip kalbančius. Kiekviena tauta turi savo ypatingą kalbą. Mes esam lietuviai, tai-gi lietuviškoji tai mūsų kalba.

Žemiaus paduodame surašą tų daiktų kurių reikalaujame, kad mūsų valstijos valdžia (randas) išpildytų. Bet nuo jos visko tikėtis negalime. Jei mes lauktume kol ji mūsų reikalavimus išpildys, tai vargai mūsų tuo tarpu spautų ir daugelis žmonių mirtų geresnių dienų neregėję. Delto dirbsime ir mes patys. Kol valdžia įtaisys lietuviškas ir Lietuvai naudingas mokyklas, mes imsime mokinti vaikus sodžiuose labiausiai jiems reikalingų daiktų.

Lietuviai sako: per daug apžiojęs mažai tenukąsi. Sulig to priežodžio tiek tereikalaujame, kiek galima tikėtis gauti ir tiek težadame, kiek šių dienų aplinkybėse galima išpildyti. Susyk užsimame tik tiek darbų, kiek galime aprėpti, o negraibstome visko vienu kartu. Niekuomet nekurstysime žmonių užpulti ant priešų daug stipresnio už juos, nes žinome gerai, kad iš to nauda būtų priešui, o nelaimė mūsų žmonėms. Mūsų ginklas dvasios stiprybė, o mūsų stiprybė tame, kad kovojame vien už tiesą ir teisybę.

Visų šios dienos nelaimių priežastis yra ta, kad žmonėse sąžinės mažai. Mūsų biurokratai mus skriaudė ir kankino, nes jie sąžinės neturėjo. Jei neturės sąžinės tie, kurie su biurokratais kovoja, tai, gavę viršų, ims skriausti kitus. Iš to bus tikrai viena pasekmė, kad vietoje vieno skriaudiko stos kitas. Tą suprasdami mes niekad nei su vienu priešu nekovosime nedorais būdais. Mes savo priešininkų nešaudysime, jų turtų nenaikysime, ant jų nemėtysime neteisingų apkaltinimų, nes ir kiti tokie dalykai nedori yra, ir žmonėse sąžinę naikina. Su Dievu pradedame, su Dievu ir dirbsime.

Prie mūsų susivienijimo prisidėjusi dalis Lietuvos kunigų, mus laimina vyskupai.

Ateityje šitą savo programą papildysime ir išplėtosime sulig to kaip laikas reikalaus. Bet pakraipa ir pamatinės tiesos nesimainys niekuomet. Mes visi liksime Lietuviais, Krikščionimis Demokratais t.y. prastų žmonių aprūpintojais, nės patys esame prasti ir prastų vaikai.

Aiškiai pasakome, kad nuo Rusijos skirties neketiname. Nors tas ir be pasakymo žinoma, bet stambiais žodžiais tą išreiškiame, idant mūsų priešininkai negalėtų mums išmėtinėti to noro atsiskirti.

Lietuviai Krikščionys Demokratai arčiausioje giminystėje stovi su "Stronnictwo Konstytucyjno Katolickie, na Litwę i Białorus".

Tarp jos ir mūsų tėra tiktai kalbos reikalų skirtumas. Dėlto visuose tikėjimo ir savo krašto gerovės reikaluose rūpšimės su jais susitarti iš augšto ir paskui išvien darbuoties, idant būtumėm stipresni. Mūsų ir jų programe perskyrimas apie Bažnyčios reikalus beveik žodis į žodį tas pats. Tikimės, kad pasiremdami ant abejiems brangaus krikščioniško mokslo, galėsime su jais sueiti į sutartį apie skyrianchius mūsų kalbos reikalus ir tuokart vienybė pasidarys dar stipresnė, bet kaip tautiška organizacija mes vis liksime skyrium nuo jų.

Visos Rusijos atstovų susirinkime tikimės dažniausiai sutarti su Rusų Konstitucionalistų Demokratų partija.

I.

APSKRITIEJI L.K.D. PROGRAMO JIEŠKINIAI

1. Kad Rusijos imperijoje įvyks konstitucijinis ir demokratiškas viešpatijos valdymas, tai Lietuvai turi būti duota autonomija su savo seimu, išrinktu visuotinu, lygiu, tiesiu, slaptu ir priverstiniu balsavimu. Lietuvos autonomija turės apimti etnografiškas jos ribas ir išsitekti jose. Ribos tarp jos ir šalyminių žemių turės būti padarytos suimant į atidą kraštinių gyventojų tautybę ir jų norą.

2. Busiančiam Rusijos parlamente L.K.D. visuomet stovės už doros, teisybės ir liuositybės reikalus ir rūpšis kad visoms tautoms būtų duotos lygios teisės. Ji tenai visuomet kovos prieš tikėjimo suvaržymą ir persekiojimą.

Visos Lietuvos reikalus gindami rūpšimės eiti išvien su kitomis lietuvių partijomis.

3. Pamatiniuose, neatmainomuose ir nepanaiknamuose Rusijos įstatymuose turi būti įrašyta: a) jog tos viešpatijos valdymas yra konstitucijinis, b) jog ministrai turi išduoti

žmonių atstovams atsakymą, c) jog viešpatijos finansai yra po žmonių atstovų kontrole, d) jog visos Rusijoje gyvenančios tautos turi teisę gauti autonomiją, nacionališkai subrendusios susyk, o nesubrendusios tą įgyti tada, kada subręs, e) visų žmonių lygybė prieš teisną, f) ypatingo gyvenimo ir korespondencijos nepaliekiamybė, g) tikėjimo ir jo viešo ir privatiško apeigų atlikimo, klostorių, zokonų, kongregacijų, draugijų ir brolijų įkurimo - liuosybė, h) visokių politiškių, moksliškių, literatiškių, meniškių, finansiškių pramoninių ir kitokių draugijų, susivienijimų, susivažiavimų ir kongresų laisvė, i) pilna teismo neprigulmybė nuo administracijos, k) laisvė žodžio ir spaudos, l) ir visoje Rusijoje ir Lietuvoje tur būti pilna liuosybė ypatoms, ypač Bažnyčioms, steigti visokias liuosas mokyklas nuo žemiausių iki aukščiausių. Šitą liuosybę L.K.D. skaito tarp svarbiusių ir už ją reikale kuo smarkiausiai kovos.

4. Žmonių atstovai į visos Rosijos parlamentą renkami lygiu, tiesiu, slaptu, priverstiniu balsavimu, be skirtumo tikėjimo, tautos, lyties ir luomo.

II.

APSKRITIEJI LIETUVOS REIKALAI

(Lietuvos autonomija.)

5. L.K.D. darbavimos tikslas yra Lietuvos autonomija etnografiškose ribose, t.y. apimanti visą Kauno guberniją ir lietuviškai kalbančias dalis Suvalkų, Kuršo, Gardino ir Vilniaus gubernijų su miestu Vilniūm, kaip visokeriopu to krašto centru.

6. Lietuvos autonomija susidės iš šitų tautos teisių: a) turėti savo šalies Seimą Vilniuje, galinti ir turinti statyti teises ir skirti mokesčius visai autonomijos teritorijai, išrinktą lygiu, tiesiu, slaptu, priverstiniu visų suaugusių gyventojų balsavimu, b) teismas ir administracija iš vietinių žmonių, c) visos mokyklos su vietine kalba ir su mokiniojais iš vietinių žmonių, d) administracijos priegulmė nuo autonominio Seimo ir jos atsakymas prieš jį, e) Kariūmenės mokslo atlikimas savo krašte, f) sodžiuose ir miestuose

vietinės savivaldos įstaigos skyria savo apskrīčiui policija, jai moka algą ir jos darbus kontroliuoja.

Kariumenė su laivija, tamožnių valdymas, geležinkeliai ir krasos su telegrafais lieka po valdžia centralinių Rosijos valdymo organų, bet su ta sąlyga, kad tų dikasterijų valdininkai būtų skiriami iš vietinių gyventojų ir mokantieji vietines kalbas.

7. Lietuvos autonominis Seimas turės įtraukti į pamatinius savo įstatymus visiems Rosijos piliečiams priklausančias teises ir laisves, minėtas I punkte po literomis e-l, negalės jų susiaurinti nei panaikinti.

III.

APŠVIETIMOREIKALAI

8. Iš pačių pradžių su visūdidžiausiu stiprumu reikalaujame: a) kad visose lietuvių pradinėse mokyklose visi daiktai būtų išguldomi lietuviškai, b) kad visi jų mokintojai būtų lietuviai, c) kad programos būtų pritaikintas Lietuvių dvasios ir kūno reikalams, mokintojus skyria mokyklos apylinkės gyventojai iš tų žmonių, kurie tur reikalingą mokslą, d) kad vidutinėse mokyklose būtų išguldoma lietuvių kalba, e) kad tikėjamą išguldinėtų tos Bažnyčios kunigas, prie kurios priklauso vaikai, t.y. katalikams katalikų kunigas, protestantams - pastorius ir t.t. f) kad mokintojų seminarijose lietuvių kalbos išguldymas būtų tarp svarbiausiųjų mokymo dalykų.

9. Reikalaujame: a) kad pradinėse mokyklose mokslas būtų už dyką, b) vidutinių mokyklų įsteigti tiek, kad norintiems ir galintiems jose mokintis būtų vietos, c) vidutinėse ir augštesnėse mokyklose mokslapinigius numažinti, d) tarp visokių mokyklų ryšį suartinti, idant galima būtų lengvai įstoti iš vienu į kitas, a) kad liuosųjų mokyklų lankymas būtų skaitomas už išpildymą priverstinio mokymo teisės.

10. Idant vaikai neeinantieji mokyklon neliktų neišmokę reikalingiausių daiktų, visuose kaimuose parinksime nors po vieną vyrišką arba moterišką, kuri išmokintų visus to kaimo vaikus ir mergaites lietuviškai rašyti, skaityti ir katekizmo.

11. Kiekvienoje parakvijoje L.K.D. rūpintis įkurti knygyną, iš kurio galės gauti pasiskaityti knygų visi tos parakvijos žmonės dykai.

Jogei mažai tebėra dar gerų lietuviškų knygų, įsteigta Šv. Kazimiero Draugija knygoms išleidinėti. Visus jos išleidimus parapijiniai knygynai gaus pigiaus negu kiti pirkikai. Lietuviai Krikščionys Demokratai rūpintis, kad visi tos Draugijos išleidimai būtų visų parapijų knygynuose.

12. Lietuvos mokslui ir menui šelpti Lietuviai Krikščionys Demokratai turi įkūrę "Motinėle". Tai yra Draugija; jos sąnariai moka po 10 rub. kas meta. Iš tų mokesčių ir vienkartinų padovanojimų susideda pinigų fondas iš kurio duodamos stipendijos lietuviams neabejotinų gabumų einantiems mokslus, ypač augštesniuosis. Tokiu būdu tikimės prirengti užtektinai mokslišku spėku, reikalingų būsiančiai Lietuvos universitetei.

13. Neilgai trukus prie "Motinėlės" atdengsime antrą fondą, į kurį rinksime pinigus reikalingus įkūrimui pirmutinės vietinės grynai lietuviškos mokyklos.

IV.

KALBOS REIKALAI.

14. Visi Lietuvos gyventojai turi teisę skaityties tos tautos sąnariais, prie kurios jie patįs panori. Jiems valia turėti savas mokyklas saviems vaikams ir savas tautiškas draugijas saviems.

15. Visomis spėkomis rūpintis ir dirbsime, kad lietuvių išvirtimas į kitas tautas pasiliautų susyk, kad rusifikacija ir polonizacija nežengtų toliaus nei žingsnio.

16. Tose bažnyčiose, prie kurių priklauso 300 mokačių lietuviškai kalbėti, turi būti kunigas mokąs lietuvių kalbą. Kur parapijose tokių yra per 1000, ten turi būti sakomi lietuviški pamokslai ir giedamas ražančius proporcionališkai sulig lietuvių skaitliaus.

17. Vyskupijoje, apimančioje 100.000 lietuvių katalikų, vyskupas arba pavyskupas turi mokėti lietuviškai.

18. Męs kovosime su lenkais inteligentais, kurie norės platinti Lietuvoje lenkų kolonizaciją, taisyys lenkiškas

mokyklas lietuvių vaikams ištautinti, reikalaus nuo savo dvaro tarnų būtinai mokėti lenkiškai.

19. Visi etnografiškos Lietuvos dvarų oficialistai tur mokėti lietuviškai ir nevertoti prievartos ant savo prižiūrimųjų, kad šie išmoktų ir kalbėtų lenkiškai arba kaip kitaip. To paties reikalaujame nuo dvarponių, užsiimančių nuolatine savo dvarų priežiūra.

V.

ŪKĖS REIKALAI

20. Valstijai priklausančių žemių išdalinimas bežemiams ūkininkams kuolabiausiai palengvintomis jiems sąlygomis.

21. Valstija (Autonomiškoji valdžia) taiso kelius ir stato tiltus.

22. Tur būti uždrausta naikinti girias; išvežimas medžių ir malkų į užrubežį tur būti apribotas, idant ir neturtingi žmonės galėtų nusipirkti sau užtektinai malkų ir rąstų.

23. Valtijos pašalpa: a) bežemiams arba mažžemiams ūkininkams perkantiems žemės nuo nusigyvenančio dvarponio, b) sodiečiams kelianties į viensėdes kolonijas, c) ūkininkams, veisiantiems ant savo žemės giraitę.

24. Kredito įsteigimas smulkiems ūkininkams, kur jie galėtų gauti lengvai, pigiai ir greitai pasiskolinti pinigų savo žemės reikalams.

25. Išleidimas įstatų, kuriuos pildant sodžių ir dvarų darbininkai būtų apsaugoti nuo samdančių neteisybės ir kad samdantieji būtų apsaugoti nuo samdininkų nesąžiniškumo, ir pavieninio pabėgimo nelaike. Tam reikalingas įsteigimas darbo inspekcijos dvaruose ir kaimuose, rinktos iš abiejų pusių, prižiūrinčios, kad nebūtų skriaudos nei darbininkams nei samdantiems.

26. Įkurimas ūkiškų ir vartojimų draugijų, prieglaudų savytarpinių susišelpimų ir t. t.

27. Idant Lietuvos sodiečiai, iškeliavę uždarbiauti į didžiuosius miestus, nežūtų tenai sunkiose aplinkybėse, L.K.D. rūpšis įkūrti juose organizacijas, suvienijančias ir šelpiančias tuos uždarbio jieškotojus.

28. Kad sodiečiai turėtų savytarpinę nuo ugnies nelaimių apsigynimo organizaciją visai skyrium nuo miestiečių ir miestelėnų.

29. Lengvas įgijimas naudingiausių žinių iš žemdirbystės mokslo: a) per tam tikras žemasias ir vidutines ukininkavimo mokyklas, b) per įkūrimą pavyzdinių ūkių, c) per tam tikrus instruktorius.

30. Ligonbūčių ir prieglaudų steigimas, mediciniškos ir juridinės pagalbos toks organizavimas, kad ja galėtų pasinaudoti visi dykai.

31. Ūkės darbininkų senatvės ir ligos aprūpinimas visuomenės lėšomis. Fabrikiniams tas pareina nuo fabriko.

VI.

DOROS REIKALAI

32. Antrininkės ir kitos mergaitės ar moters, tarnaujančios dvaruose, kartais ir pas ūkininkus prityria skriaudos nuo prižiūrinių jų vyrų. Jei jos kreipsis prie L.K.D., tai ras greitą ir stiprų užtarymą.

33. Visi vienoje parapijoje gyvenantieji L.K.D. daro atskirą kuopą, kuri visomis savo spėkomis stabdo girtybę tarp savo apylinkės lietuvių.

34. Idant žmonės, nuo girtybės atitraukti, turėtų kur ir kaip padoriai bei naudingai pasilinksminti, L.K.D. steigs sodžiuose ir miestuose susirinkimus su lietuviškais skaitymais, dainavimais, teatrų lošimais ir kitais dorais prasimaginimais.

VII.

BAŽNYČIOS REIKALAI

35. Tikėjimo klausimuose rūpšimės susitarę balsuoti išvien su krikščionimis demokratais kitų Rosijos tautų.

36. Liuosas susižinojimas su Šventuoju Tėvu. Vyskupų rinkimas pagal kanoniškuosius įstatymus be įsikišimo svietiškosios valdžios. Dijecezijos valdymo organizacija be

kokio nors įsikišimo svietiškų valdininkų o grynai pagal Bažnyčios surėdymą.

37. Vyskupų liuosybė: a) steigti naujas parapijas ir mainyti ribas senųjų, b) sušaukti dijecezinčius ir provincijos synodus, c) statydinti parapijų, filijų bažnyčias ir koplyčias.

38. Vyskupų ištarmės: a) moterystės dalykuose tarp katalikų, b) prisiegtosios moterystėje doros klausimuose, c) kunigų prasižengimuose prieš jų specialias pašaukimo priedermes - turi svarbumą turėti teismo ištarmės.

39. Liuosas steigimas ir valdymas žemųjų ir augštųjų seminarijų ir absoliutiškai liuosas nuo visokios priežiūros mokinimas jose jaunuomenės, rengiančiosi į kunigus, mokiniojų skyrimas ir programų susatymas priklausas vien nuo vyskupo.

40. Atlyginimas katalikams visų jiems padarytų skriaudų t.y. atnaujinimas panaikintų vyskupijų ir sufraganių; sugražinimas uždarytų, sugriautų ir perkeistų bažnyčių, arba pinigais atlyginimas už tatal.

41. Sugražinimas tų bažnyčių turtų, kurie tapo atimti po padarytai su Šventuoju Tėvu sutarčiai (Konkordatui). Sugražinimas vyskupams tų pinigų kuriuos dabar neva valdo kolegija, o pagal tiesą juos aikvoja Vidaus Dalykų Ministerija be naudos, o ožznai net katalikų bažnyčios skriaudai.

42. Katalikiškosios Kolegijos Peterburge panaikinimas, Dvasiškosios Katalikų Akademijos iš Peterburgo į Vilnių sugražinimas ir jos su jos kapitalais, knygomis ir turtais iš po svietiškos globos pilnas paliuosavimas.

43. Liuosas seigimas klioštorių, apsigyvenimas zokonų, kongregacijų, tikėjimiškų draugijų ir brolijų.

44. Liuosas prieš sužiedotuves sutarties darymas tarp įvairaus tikėjimo ypatų ir jos juridiškas pripažinimas. Laisvas tikėjimo skelbimas.

45. Įvedimas Gregorijaniškojo kalendoriaus.

VIII.

Vidurinė partijos tvarka

46. Centralinį Komitetą renka delegatai pavietinių susrinkimų. Tam tikslui jie susivažiuoja truputį anksčiau

prieš visuotiną partijos metinį susirinkimą. Centralinio Komiteto sąnariai tarnauja vienus metus. Jie gali būti palikti komitete ir toliaus. Jie iš savo tarpo renka Pirmasėdį, Kasierių. Niekas negali būti pirmasėdžiu, kasierium ir sekretorium du metus pagrečiui, o antrą metą jis ipso facto lieka pirmasėdžio pagalbininku ir jam negalint, už jį pildo pareigas. Ta pati tvarka pavietiniuose komitetuose.

Prie centralinio biuro gali būti samdytų raštininkų ir oficijantų.

47. Centralinis L.K.D. komitetas bus Vilniuje. Jis susidės iš 5 ypatų. Jo užduotis bus: a) organizavimas ir prirengimas visuotinių partijų susivažiavimų, b) susinešimas su pavietiniais ir parapjiniiais komitetais ir davimas jiems pakraipos bei informacijų apie dalykus už laiko ir parodymas, į ką paskirtam laike reikia pakreipti ypatingą darbštumą, c) juridiškas patarimas ir apgynimas L.K.D. susivienijimo arba pavienių jo ypatų spaudoje, d) organizavimas arba užtvirtinimas pavietinių komitetų, e) kandidatų į viešpatijos ir autonomijos seimus surašų susistatymas, d) prirodymas reikalui atsitikus kandidatų į vietinės savyvaldos organus, e) susivienijimo kastos vedimas, f) susivienijimo laikraščiuose reikalingų žinių ir atsišaukimų skelbimas. Taipgi atskaitų apgarsinimas ir neteisiųjų paskalų atitaisymas.

Centraliniame komitete turi būti vienas kunigas vyskupo užtvirtintas.

48. Kiekvienam paviete, o jei jis didelis, - kiekvienam dekanate darosi pavietinis komitetas, kurios sąnarių skaitlius, pagal reikalų didumą gal būti didesnis arba mažesnis. Iš jų nors vienas bus kunigas vyskupo užtvirtintas tame.

Pavietinių Komitetų užduotis: a) sušaukti vietinius seimus, b) darbuoties, kad partijos kandidatai taptų išrinkti atstovais į atsakančias vietas, c) patarimas centraliniam komitetui, ką jis gali skirti į atstovų kandidatus į viešpatijos, autonomijos arba žemesnės savyvaldos seimą, d) patarimas reikalui atsiradus, parapijiniems komitetams, ką jie gali rinkties mokintojais, teisdariais ir t.t., e) pranešimas centraliniam komitetui vietinių reikalų, f) pagalba parapijiniems komitetams jų rūpesčiuose apie įsteigimą draugijų, knygynų, Reifenseno kasų etc., g) vedimas skaitlių,

h) pranešimas centraliniam komitetui to, kas gali būti reikalinga jam žinoti arba reikia garsinti.

49. Kiekvienoje parapijoje yra komitetas iš keturių ypatų, prie kurių penktas prisideda kunigas. Šito parapijinio komiteto užduotis yra: a) rūpestis apie parapijos knygyną, b) pranešimas visiems parapijoje gyvenantiems, kada bus visuotinas ir pavietinis partijos suvažiavimai ir praplatinimas jų rezoliucijų, c) aprūpinimas, kad partijos laikraščiai pareitų į laiką vietiniams prenumeratoriams ir pagelbėti jiems prenumeratos nusiuntime, d) įkūnijimas krikščioniškai sociališko partijos veiklumo, e) girtuoklystės stabdymas, h) ligonbučių aprūpinimas, f) išdavimas paliudijimų sąnariams, keliaujantiems kitur ir pranešimas jiems adreso ten veikiančių L.K.D. organizacijos kuopų, g) įsteigimas viešų ar privatiškų mokyklų su lietuviškai krikščioniška dvasia, h) pranešimas centraliniam Vilniaus Komitetui apie skaitlius ir laiką meldžionių, kurie iš parapijos ketina keliauti aplankyti šventąsias Vilniaus vietas, i) jei galima, būti trečiuoju teisdariu nesutikimuose tarp samdančių ir samdomų. Delto reikėtų, kad komitete būtų lygus skaitlius abiejų. Parapijiniai susirinkimai gali būti tik šventomis dienomis.

50. Nors vieną kartą į metus būna vienas visuotinas partijos susirinkimas. Reikale Centralinis komitetas gali sušaukti ir daugiau.

Visuotiniame susirinkime prezidentu visuomet būna šviežiai išrinktasis atelnantiems metams Centralinio Komiteto pirmasėdis. Jam prašant susirinkimas gal išrinkti vieną arba du pagelbininkų. Jis sau pasiskiria tam sykiui du sekretorių, kuriuodu užrašo susirinkimo protokolą.

51. Prieš visuotiną partijos susivažiavimą Centralinis Komitetas, o prieš pavietinius susirinkimus pavietiniai Komitetai turi aiškiai sustatyti apsvarstymams temas.

Visi partijos sąnariai tur teisę paduoti susirinkimui apsvarstyti kokią nors klausimą. Padavėjas tur ant rašto aiškiai suformuluoti savo užmanymą taip, kad jisai, jei taptų priimtas, galėtų būti stačiai be kokių permainų įrašytas į partijos programą arba įstatus. Šitoks padavimas tēmos iš šalies prieš visuotiną susirinkimą tur būti paduotas centraliniam komitetui mėnesį prieš susirinkimui įvyksiant. Centralinis Komitetas tur teisę tą laiką sutrumpinti. Visos

visuotinio susirinkimo tēmos tur būti apskelbtos laikraščiuose nors dvi savaitai prieš susirinkimui įvyksiant.

Ypatos, nepriklausančios prie L.K.D. organizacijos ne gali būti nei kalbėti jos susirinkimuose nei visuotiniuose nei mažesniuose. Pasviška pribuvimo teisė duodama tiktai reprezentantams valdžios įstatu seimuose ir komitetuose.

52. Pavietiniai susirinkimai paprastai būna du kart į metus. Reikale gal būti padaryta keliata ekstraordinariškų, bet arčiaus vienas kito kaip dvi savaitai du pavietiniu susirinkimu negali būti. - Juose visa tvarka eina taip pat kaip ir visuotiname, tik tēmos iš šalies gali būti priimamos už dviejų savaičių prieš susirinkimą, o turi būti apskelbtos pavieto sąnariams už savaitės. Pavietiniuose susirinkimuose dalyvauja tiktai: a) parapijinių susirinkimų delegatai ir b) tie, kurie moka ne vien 10 rub. partijos mokesčių, bet dar ir įsirašę yra kaip sąnariai Šv. Kazimiero Draugijos ir "Motinėls".

53. Visi ukininkai priklausantieji prie L.K.D. partijos ir įmokantieji kas mėnesį po 25 kap., gauna dykai "Nedėldienio Skaitymą" ir visus Draugijos oficiališkus atsiliepimus, pranešimus, apgarsinimus. Visi kunigai ir svietiškiejie inteligental moka po 10 rub. į metus ir gauna dykai "Draugiją" draug su visais draugijos apskelbimais ir atsišaukimais.